

Boriss Cilevičs: Hēroda mantinieki (97)

21. septembris 2017 00:10

Foto: F64

Mateja evaņģēlijs stāsta: Jeruzalemes ķēniņš Hērods no austrumu gudrajiem uzzināja, ka piedzimis Jūdejas valdnieks. Gudrie ieraudzīja Viņa zvaigzni austrumos un atnāca Viņam paklanīties. Hērods satraucās un katram gadījumam pavēlēja nogalināt visus bērnus – puikas, sākot no jaundzimušajiem līdz divus gadus veciem. Tas bija piesardzības pasākums, lai likvidētu konkurentu.

Stāsts ar zīdaiņu galēšanu man ienāca prātā, kad parādījās informācija, ka Nacionālā apvienība kategoriski iebilst pret prezidenta Vējoņa priekšlikumu automātiski piešķirt pilsonību visiem Latvijā dzimušiem nepilsoņu bērniem.

NA loģika ir tāda pati kā Hērodam: ja nu bērni izaugs un nobalsos "nepareizi", un atņems varu nacionālistiem?

Tagad zīdaiņu iznīcināšana ir izgājusi no modes, vēl jo vairāk — likumā ir noteikts princips, ka bērna intereses ir primāras. Bet tas netraucē "nacionāļiem" sekot Hēroda piemēram, bet citām koalīcijas partijām viņiem piekrist. Protams, prezidenta piedāvājums, maigi izsakoties, novēlots un praksē maz ko maina. Bet labāk vēlāk, nekā nekad...

Diemžēl diskusiju par Vējoņa priekšlikumu pavada milzīga dezinformācijas plūsma, pirmkārt jau par jautājuma juridisko pusi. Neredzu īpašu jēgu apspriest "nacionāļu" pozīciju, bet uzskatu, ka ir vērts noskaidrot problēmas tiesisko kontekstu.

1. Vai nepilsoņi ir apatrīdi (bezvalstnieki), t.i., cilvēki bez pilsonības?

ANO konvencija par bezvalstnieku statusu (<http://www.unhcr.org/protection/statelessness/3bbb25729/convention-relating-status-stateless-persons.html>) sniedz definīciju: bezvalstnieks ir persona, kuru neviena no valstīm neatzīst par savu pilsoni (1. p.). Tiesa, šim pantam ir arī atruna: cilvēks nav uzskatāms par apatrīdu, ja valsts, kurā viņš dzīvo, atzīst un piešķir viņam tādas pašas tiesības un pienākumus, kādi ir šīs valsts pilsoņiem. Latvijas nepilsoņiem nav virkne tiesību, kādas ir pilsoņiem, tāpēc uz viņiem šis izņēmums nav attiecināms. Tādējādi no starptautisko tiesību viedokļa nepilsoņi ir apatrīdi.

Lai apietu šo nepatīkamo momentu, Latvijas politiķi ir izdomājuši viltību. Papildus likumam par nepilsoņa statusa noteikšanu bijušajiem PSRS

pilsoņiem, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības (<https://likumi.lv/doc.php?id=77481>), 2004. gada februārī tika pieņemts vēl cits, atsevišķs likums (<https://likumi.lv/doc.php?id=84393>), kurš nacionālajā likumdošanā ieviesa bezvalstnieka statusu. Starptautiskajā līmenī centās pierādīt, ka šīm grupām ir dažāds statuss, ka "Istie" apatŗīdi ir tikai 2004. gadā pieņemtā likuma subjekti, bet nepilsoņus par tādiem uzskatīt nevar.

Tomēr pārliecināt starptautisko sabiedrību neizdevās. ANO mandāts palīdzēt apatŗīdiem ir piešķirts Augstā komisāra birojam bēgļu jautājumos – UNHCR, un tieši šī institūcija ir pilnvarota interpretēt ANO konvencijas par bezvalstniecību. Kārtējā UNHCR statistikas gadagrāmatā par 2015. gadu (<http://www.unhcr.org/statistics/country/59b294387/unhcr-statistical-yearbook-2015-15th-edition.html>) rakstīts, ka Latvijā dzīvo 252 195 apatŗīdi. Tiek arī paskaidrots, ka šajā skaitā iekļauti gan cilvēki, kuru statusu regulē 2004. gadā pieņemtais likums, gan arī tie cilvēki, kuru statusu nosaka 1995. gada 25. aprīlī pieņemtais likums par bijušajiem PSRS pilsoņiem (t.i., nepilsoņiem). UNHCR pamatoti atzīmē, ka nepilsoņiem ir daudz plašākas tiesības nekā Konvencijā par bezvalstnieku statusu paredzētie minimālie standarti, tomēr viņi tik un tā ir uzskatāmi par apatŗīdiem.

Citas starptautiskas organizācijas tāpat uzskata nepilsoņus par apatŗīdiem, lai gan bieži šo pozīciju formulē diplomātiskāk un atturīgāk. Taču arī tas nenotiek vienmēr – piemēram, Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas (EPPA) 2014. gada 9. aprīļa rezolūcijā Asambleja "pauz satraukumu par lielo bezvalstnieku, tostarp bērnu, skaitu dažās Eiropas Padomes dalībvalstīs, tajā skaitā Latvijā, Krievijā, Igaunijā un Ukrainā" (<http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20871&lang=en>). Es biju EPPA ziņotājs šajā jautājumā. Manu Latvijas delegācijas kolēģu mēģinājumu grozīt šo formulējumu lielākā daļa EPPA locekļu neatbalstīja, par rezolūciju nobalsoja absolūtais vairākums, pret bija tikai 5 delegāti, un viens atturējās.

Tādējādi no starptautisko tiesību viedokļa nepilsoņi ir bezvalstnieki, lai arī ar daudz plašākām tiesībām, nekā parasti ir bezvalstniekiem citās valstīs.

2. Vai Latvijai ir pienākums piešķirt pilsonību jaundzimušajiem?

ANO 1961. gada konvencija par bezvalstnieku skaita samazināšanu (<http://www.unhcr.org/protection/statelessness/3bbb286d8/convention-reduction-statelessness.html>) nosaka principu: valstij ir pienākums piešķirt pilsonību cilvēkam, kas piedzimis tās teritorijā, ja pretējā gadījumā persona kļūš par apatŗīdu. Latvija šo konvenciju ir ratificējusi 1992. gada aprīlī, tādējādi šis pienākums uz mums attiecas pilnā mērā.

Analoģisks princips ir iekļauts arī Eiropas pilsonības konvencijā, kas pieņemta 1997. gadā (<http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007f2c8>), – šo konvenciju Latvija parakstīja 2001. gadā, Saeima pat to pirmajā lasījumā ratificēja, bet tālāka ratifikācija "uzkārs" uz daudziem gadiem.

Vēl nozīmīgāka šajā kontekstā ir ANO 1989. gada Konvencija par bērnu tiesībām (<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CRC.aspx>). Tās 7. pants nosaka, ka katram bērnam ir tiesības uz pilsonību no dzimšanas brīža.

Tādējādi iespēja atstāt jaundzimušo par apatŗīdu acīmredzami ir pretrunā ar virkni starptautisko saistību, kuras uzņēmusies Latvija. Komitejas, kas seko līdz konvenciju pildīšanai, kā arī teju visas starptautiskās organizācijas jau daudzus gadus uzstājīgi iesaka Latvijai izbeigt jaunu apatŗīdu "atražošanu" un atzīt par pilsoņiem visus bērnus, kas dzimuši Latvijā un kuriem nav citas pilsonības (visu rekomendāciju uzskaitīšana aizņemtu pārāk daudz vietas, tādēļ šoreiz neuzskaitīšu). Tomēr Latvijas valdība stūrgalvīgi turpina pretoties, izdomājot arvien jaunas atrunas.

3. Vai atteikšanās no nepilsoņu "atražošanas" ierobežo vecāku tiesības?

Protams, tieši vecāki pārstāv savu bērnu intereses un viņiem ir tiesības izlemt, kas ir bērnu interesēs. Tomēr šīs tiesības nav absolūtas. Ja vecāku viedoklis un rīcība objektīvi kaitē bērna interesēm, valstij ir jāiejaucas.

Piemēram, Bērnu aizsardzības likuma 48. panta 1. daļa (<https://likumi.lv/doc.php?id=49096>) nosaka, ka ir aizliegts smēķēt bērna klātbūtnē. Vecāki var uzskatīt, piemēram, ka tabakas dūmi norūda bērnu, uzlabo organisma pretošanās spējas utt. – kā zināms, šobrīd ir ļoti daudz visdažādāko teoriju, ieskaitot visai eksotiskas. Bet, ja viņi mēģinās pielietot šīs teorijas praksē attiecībā uz saviem bērniem, viņus sodīs administratīvā (vai arī pat kriminālā) kārtībā.

Protams, ja bērnam ir tiesības saņemt kādas citas valsts pilsonību, vecākiem ir jābūt tiesībām izlemt, kādu pilsonību izvēlēties. Bet atstāt bērnu vispār bez pilsonības – tas nozīmē jau no dzimšanas brīža ierobežot viņa iespējas un izredzes. ANO ieskatā (<http://www.unhcr.org/ibelong/#section-openletter>) bezvalstniecība nozīmē, ka cilvēkiem ir ierobežotas pamattiesības. "Bezvalstniecība var nozīmēt dzīvi bez izglītības, bez medicīniskās palīdzības, bez pārvietošanās brīvības, bez perspektīvām un bez cerības. Bezvalstniecība nav humāna." Pirms trim gadiem ANO pieņēma globālu rīcības plānu (<http://www.unhcr.org/ibelong/global-action-plan-2014-2024/>), kura mērķis ir pilnīga bezvalstniecības likvidācija pasaulē. Es biju uzaicināts piedalīties kā eksperts konferencē, kas bija veltīta šī projekta sākumam. Starp desmitiem dažādu valdību pārstāvju, kas piedalījās konferencē, diemžēl man neizdevās satikt Latvijas pārstāvi...

Bezvalstniecība ir kaitīga bērnam. Un vecākiem nedrīkst atstāt tiesības nodarīt savam bērnam tādu kaitējumu. Šodien likums neļauj smēķēt bērna klātbūtnē, bet pieļauj noteikt bērnam šo nepilnvērtīgo tiesisko statusu.

Tātad no tiesiskā viedokļa situācija ir skaidra. Atliek vien politisks jautājums – vai koalīcijas deputāti spēs pārvarēt "Hēroda kompleksu"?

Stingri aizliegts DELFI publicētos materiālus izmantot citos interneta portālos, masu informācijas līdzekļos vai jebkur citur, kā arī jebkādā veidā izplatīt, tulkot, kopēt, reproducēt vai kā citādi rīkoties ar DELFI publicētajiem materiāliem bez rakstiskas DELFI atļaujas saņemšanas, bet, ja atļauja ir saņemta, DELFI ir jānorāda kā publicētā materiāla avots.